

Н. Кочубей.

Спроба оформлення синтези сучасного.¹⁾

Prolegomena (II)²⁾

Ця стаття є нарисом більшої праці, над якою працюю від десяти літ. Хоч в скороченню багато речей залишається опущеними й багато дечого не повно уаргументованим, все ж таки рішаюся цей нарис до друку дати. Керуюся тим, що в наші часи обставини остільки непевні й остільки скрутні, що й без катастроф важко вирішити питання, чи вистарчить часу і сил велику, основну працю скінчити. Тому й хочу вже зараз поділитись думками перш за все з найближчими по духу. Може знайдеться хтось, хто схоче та буде мати можливість та сили ці думки розвинути і тим мою працю доповнити. Але прошу читача не ставитися занадто суворо до моєї праці та не ставити занадто великих вимог до мене. Моїм бажанням є не вирішати питання, лише передати певний напрямок думок³⁾.

В короткому нарисі не можна всіх явищ проаналізувати, якими як буйною нехворощю, поросла сучасність. Прийдеться обмежитися тільки до найбільш яскравого. Тим самим висновки щодо менш яскравого можуть видатися арбітральними. Але читач може сам той, чи інший цікавий для нього факт перевірити зі загальними моїми висновками. Це одне. Друге — аналіза є тільки за собою, що дає можливість підійти до синтези. Отже звертаючи занадто багато уваги на аналізу, можна часом обернути її в самоціль. А це відвернуло б нас від синтези, що одна лише здібна задоволити розум, бо дає не тільки правдиве уявлення про минуле і сучасне, але і відкриває певні перспективи в будучині. Тому і тут звернути занадто велику увагу на аналізу значило б відвернутися від основної мети.

Дуже часто прийнято звертати головну увагу на зовнішню форму сучасних явищ, при чім виводиться їх причини з найближчих часів і тому обертається явища в якісь ніби „безпричинні наслідки“, що можна оцінювати з тієї або іншої суб'єктивної вихідної точки.

Тому тепер одні віщують загибель, так само, як ще вчора віщували настання ери „щастя“ і стало для всіх „пануван-

¹⁾ Цю статтю надіслав автор до Редакції ще в квітні ц. р. — Ред.

²⁾ Чому Прологомена? Тому що кожне слово мусить бути хоч найменшою частинсю вступу до Великої Дії на Українській Землі. Перша Прологомена що присвячена пам'яті покійного В. Липинського поміщена в томі I „Збірника Хліборобської України“ за 1931 рік.

³⁾ Прошу читача уважно слідкувати за замітками, бо в них пояснене, що в тексті пояснити було б задовго, а не джерела, бо праця не комп'лятивна.

ня золотого тельця.“ Це скептики, що майже до всього ставляться байдуже.

Другі віщують, що все буде гаразд... Це безпорадні оптимісти — політичні професіонали, що президують на катастрофах ніби на конференційних бенкетах. Оптимізм їх не спирається, ані на вмінню протиставити руйнуючим методам будууючі, ані принаймні на умінню уникати руйнуючого, а полягає в їх безмежному вільнодумстві і такому ж безмежному авантюризмі. Світ в їх розумінню тільки „біржа“ і все діло в тому, щоби своєчасно поставити ставку на „зниження“, або „підвищення“. Це циніки, яким „зниження“ й „підвищення“ остільки необхідні, оскільки вони до підвищення їх самих сприяють та грі на своє підвищення не заперечують. Руїна для них часом як не ціль, то засіб.

Нарешті є ідеологи-теоретики та практики, які переконані, що вони є магами і що їх завдання є „творити нове життя.“ Вони безмежно витворюють „нові ідейки“ і „нові форми“, в які намагаються втискати, ними же самими обезкровленого, знівченого, обездушевленого чоловіка, який для них є тільки для цього потрібною реччю, або намагаються з людиною вилити „роботів“ та „гомункулосів“, якими вони як машину могли б керувати. Світ для них експериментальна лябораторія, в якій вони безвідповідальні експериментатори...

Це на горі...

А на долі?

На долі убогі волею й духом люди й часто вже обездушевлені товпляться й товчуться в безсиллю і злобі... Вони б'ються між собою, не розуміючи за що і хто бється... Вони ненавидять один одного і всіх, не знаючи чому і кого та за що ненавидять... Вони намагаються „щось“ у „когось“ урвати, побачити якесь „знамення вічного щастя“... Й нічого від нікого не здобувши й не побачивши „знамення“, поринають в темряву злоби, в якій або впадають в протрацію, або мріють про бунт і знищення всього...

В наслідок не тільки „ідейки“ та зусилля стають у всіх безплідними й гинуть... Гине все, що носить в собі початок життя, гине все, що має живе коріння, гине сама людина, як загибає рослина, яку повсечасно пересаджували б з місця на місце...

Такими тепер являються явища в полі нашого бачення на зовні...

Всі вони викликають саму гостру, саму ріжнманітну полеміку з самих суперечних точок погляду. Але загальний їх провідний мотив (Leitmotiv) один і той самий... — „Ти мусиш вмерти, а Я буду жити“.. Й обовязково „я“ в значінню з більшої букви... Але чому „Ти вмереш, а Я буду жити“ — залишається глибокою таємницею. Ця таємниця тим більш глибока, що відкинувши ідейні, психічні, теоретичні, практичні та філософічні упередження цих тверджень, знаходимо ми одну і ту саму загальну суть — прийняття всесвіту, природних явищ та чоловіка з його кровними, або трудовими й територіяльними об'єднаннями.

ніби за математичну сукупність, або за ряд чисел, з яких розум чоловічий, або свобода, або брутальний примус можуть робити нечисленну кількість довільних комбінацій, згідно зі змістом тієї або іншої ідейки, тієї або іншої уяви про свободу, тих або інших проявів брутальної сили. Ця спільна риса виступає остільки яскраво та постійно, що можна вважати її за духове звено, яке незрушно зв'язує в сучасності суперечні твердження. Якщо з цієї точки погляду розглянемо й порівняємо між собою пануючий тепер на заході ліберально-плутократичний устрій, пануючий на сході комунізм в формах деспотичного більшовизму, фашизм, націонал-соціалізм, або народжуючіся ідеї „гуманітарного більшовизму“ (Боже, яке сполучення! Н. К.), евразійство, младоросійство та інші, то поза зовнішньою плівкою суперечностей знайдемо одну і ту саму суть й відповідаючі їй методи — прийняття світу в цілості за щось, що підлягає керуванню математичними формулами та абстрактними схемами в які різними маніпуляціями представники вище наведених теорій намагаються втискати в свої форми живого чоловіка й саме життя.

Цією теоретичною, ментальною спільністю пояснюється, чому при всіх протилежностях в цілях, при всій суперечності в методах і способах осягнення, при всій різниці понять про „добро“ і „зло“, при всій безлічі лозунгів, починаючи від безмежної ліберальної свободи *laisser faire laisser aller* аж до брутального „вбивай і грабуй“ кривавої деспотії пролетаріату витворився один принцип — обернення людини на автомат, який теоретично і практично мусить підлягати керуванню сугестії ідейок, або примушують звернути увагу з того, що діється на те, як, ким та чому діється й поставити собі питання, чому даний менталітет в світі на сьогоднішній день панує. Тим самим ми підійдемо до типу, що носить в собі цей менталітет. Але й цього не досить, бо менталітет є свого роду наслідком. Менталітет є раціональним оформленням ірраціонального моменту — світогляду, що цей тип в собі органічно виношує, а не тільки носить. Тим самим ми підійдемо до певних генетичних моментів. Ось чому тип і світогляд є першорядними моментами, на які треба звернути пильнішу увагу. Ось чому тільки тут зможемо ми устійнити, які універсальні, основні типи людини бувають й які світогляди його опреділюють.

Коли б ми усталили, що існує один лише тип людини, що згідно з рівнем свого розвитку на різні образи і подібності, так би мовити механічно диференціюється, а що світогляд залишаючи єдиним й одним лише різні переломлення має, то мусіли б ми існуючий стан за нормальний прийняти, а світогляд і тип постійними признати.

Коли ж нам вдалося б устійнити, що якісь різні типи і світогляди бувають, що органічно між собою різняться, то мабуть, знайдемо й відповідь на те, що вони по суті з себе уявляють й яку ролю в людському індивідуальному та суспільному

життю відіграють. Мабуть знайдемо відповідь і на те, чому даний тип і світогляд в сучасності панують і оскільки вони на все те, що в індивідуальному та суспільному життю спостерігаємо, впливають.

Якщо на всі ці питання вдалося б нам одержати відповідь, то мали б ми ґрунт для певної вихідної точки, — певного критерія для творчої критики, себто для такої критики, що вказала б позитивні шляхи, на яких можна було б запобігти хибам сучасного на майбутнє. Щоб вище означені питання як слід в'яснити і не загрузнути в сучасному, історичному та принципіальному й підійти до означених генетичних моментів та розглянути впливи на них в життю універсальних законів, треба звжити метафізичних, абстрактних метод. Іншого способу нема, щоб намітити яскраві відправні точки, бо тільки під кутом метафізичним, під кутом універсалізму можна розглянути, запобігаючи плутанині, духове, раціональне й матеріяльне разом та віддільно¹⁾.

Перше питання, над яким прийдеться застановитися, чому й що на світогляд та тип складається, абстрагуючи поки що від питання, чи існує один, чи більше світоглядів та типів на світі.

Для цього звернемося до динаміки життя.

Кожна людина в своїй духовій і фізичній спільності на всіх рівнях культур і цивілізацій²⁾ урухомлюється силою свого прагнення до ліпшого³⁾. Це остільки постійне, незмінливе явище, остільки безумовне й безвиїмкове, що можна вважати його універсальною догмою, що опреділює поступ людства. Але разом з тим люди відрізняються між собою тим, як вони собі це ліпше уявляють, в чому його знаходять та якими методами та засобами до цього свого ліпшого добиваються. Знову це остільки незмінливе явище, що можна його другою основною універсальною догмою — догмою диференціяції людства вважати.

¹⁾ Термін універсальний вживаю не як загальний, а як незмінливий та постійний.

²⁾ Вже зараз мушу зазначити, в якому значінню уживаю термінів культура та цивілізація. Культура та цивілізація повстають з відмінного восприйняття матеріяльного і розумового поступу — зовнішнього, поверхового та внутрішнього духового. З розвитком розумових і матеріяльних проявів поступу — інтелектуальності, засобів задовольнити розумові потреби, з ростом кількості та якості винаходів та удосконаленням модерних засобів продукції та підвищенням рівня споживання цивілізація може безмежно зростати. Культура, що повстає ніби з перетравлення осягнутого в живому, одухотвореному індивідуальному й суспільному організмі може або тільки поволі зростати, згідно зі здібностями перетравлюючого організму, або навпаки з огляду на нездібність, або перегруженість цього організму падати. Тому можна сказати, що цивілізація є тільки самий розумовий та матеріяльний рух, тоді як культура — позитивні для живого, одухотвореного індивідуального й колективного організму її наслідки. Згідно з тим слідує, що цивілізація тільки тоді творча, коли вона згідно з живим одухотвореним індивідуальним і колективним організмом регулюється й до них пристосовується. Брак регулюючих, стримуючих початків в індивідуальності й колективі руйнує самий індивідуальний та колективний організм та веде до розкладу цих організмів.

³⁾ На бажання автора лишаємо цей зворот без зміни.

Нарешті разом з цим процесом диференціації, згідно з ознаками подібності між різними прагненнями до ліпшого повстає процес групового об'єднання людей на підставах спільності. Це теж таке постійне незмінливе явище, що можна його вважати універсальною догмою об'єднання людства.¹⁾

Якщо нам вдалося б устійнити впливи цих догм на людину та форми життя, то ми наблизились би до нашої мети, бо якраз форми та закони поступу, диференціації та об'єднання людства є ближчими наслідками світогляду й типу людини.

Отже з вже висловленого яскраво виступає, що між моментом урухомлення людини силою його прагнення до ліпшого (причина поступу) та моментом диференціації й об'єднання людства (наслідок поступу) мусить лежати щось — якась субстанція; зіткнення з нею людського прагнення до ліпшого, оформлює світогляд й тип людини та опреділює дальший напрямок диференціації та об'єднання. Інакше само прагнення до ліпшого ставало б на місці світогляду й само було б диференціюючим та об'єднуючим початком. Це значило б допустити тільки процес безмежної диференціації — розпилення людства безмежною кількістю світоглядів й типів та відкинути всі закони об'єднання, що спираються не на розпилення, а на подібності, якої без субстанції природа не знає. Отже це треба відкинути.

Ця субстанція не може бути лише матеріальною, себто такою, яку розум людський собі підпорядкувати може, бо тоді вона опреділювала б лише матеріальну сторону диференціації та об'єднання. Аби мати впливи й на духову сторону людини та явищ диференціації та об'єднання, вона не може бути мертвою, а мусить бути одухотвореною. Такою субстанцією є лише Космос, що є матерією й в той же час одухотворений жие своїми постійними, незмінливими, космічними — органічними законами.

В моменті зіткнення з Космосом людського прагнення до ліпшого²⁾ й втворюється світогляд людини, певна мораль, яка разом з формою зіткнення³⁾ опреділює духовий тип людини, — його спосіб думання та його спосіб роблення, себто уклад його життя⁴⁾.

¹⁾ Розуміється, вище наведене не треба розуміти як негачію значіння теж універсального закону об'єднання людей згідно з біологічними даними, себто як негачію сімі, роду, расових та національних об'єднань. Від цих об'єднань поки що абстрагуя, щоб до них пізніше повернути. Але мушу зазначити, що ці об'єднання, уявляючи зі себе ніби соборну особистість внутрі себе та назовні так само керуються прагненням до ліпшого. Розуміється, теж саме мушу зазначити про релігію.

²⁾ Підкреслюю — зіткнення прагнення до ліпшого, а не самої людини, як це буває уживають не свідомо, або для упрощення. Візьмемо приклад — господар та його робітник. Коли б світогляд залежав від прямого зіткнення людини з Космосом, то обидва мусіли б мати один і той самий світогляд. Але ми знаємо, що частіше буває навпаки й пояснюється це різністю прагнення до ліпшого, яке з Космосом стикається. Винятки пояснюється чимсь іншим, але про це буде далі в тексті.

³⁾ Далі буде докладно вияснене, що різниця між світоглядами, типами та укладом життя залежить від форм зіткнення прагнення до ліпшого людини з Космосом. Але це відноситься вже до дальшого: різності світоглядів й типів, а наше завдання поки що встановити як світогляд, тип та уклад життя в життю складаються й як далі розвиваються.

⁴⁾ Дозволю собі різко поділяти духове — світогляд, розумове — тип людини й матеріальне — уклад життя. Такого абсолютного поділу в при-

Весь цей момент початкового зіткнення прагнення до ліпшого з Космосом — оформлення світогляду, типу та укладу життя має домінуючі ірраціональні риси. Тому цей момент можна термінологічно схарактеризувати, як момент ірраціональний¹⁾ або ще з огляду на урухомлюючий, ділаючий початок — прагнення до ліпшого — як момент здійснення іраціонального хотіння²⁾.

Далі вже людина починає стреміти до розумового оформлення уставленого способу думання й способу роблення. Так повстають уяви-ідеї й упорядковуються методи й засоби здійснення. Далі вже повстає необхідність класифікації уяв-ідей, а також метод і засобів здійснення в якусь гармонійну цілість. В процесі цьому витворюється ідеологія й правосвідомість. Весь цей момент — розумового оформлення та класифікації має домінуючі ознаки розумовості — раціоналізму. Тому цей момент може бути прийнятий термінологічно за момент раціональний, або ще з огляду на ділаюче прагнення до ліпшого за момент раціонального оформлення ірраціонального хотіння, — раціоналізації ірраціонального хотіння, як хочете.

Далі вже повстає необхідність ідеологію та правосвідомість якось втілити в життя (а не навпаки! Н. К.), якось духові, розумові і матеріальні конечності об'єднати одним порядком. Цей момент має переважуючі організаційні риси і тому знову термінологічно можна прийняти його за момент організаційний, а з огляду на все ділаюче прагнення до ліпшого моментом раціональної організації іраціонального хотіння. Органічно і логічно він є наслідком, висновком (як і другі першого) двох перших і зливає в одній течії наслідки духового, розумового та матеріального розвитку. Отже всі три моменти самі в собі та один відносно другого є конечними. Як із зерна виростає рослина, так і тут з самого початку завязок всіх трох моментів існує в зерні — у світогляді, типі й укладі життя.

Річ лише в степені розвитку.

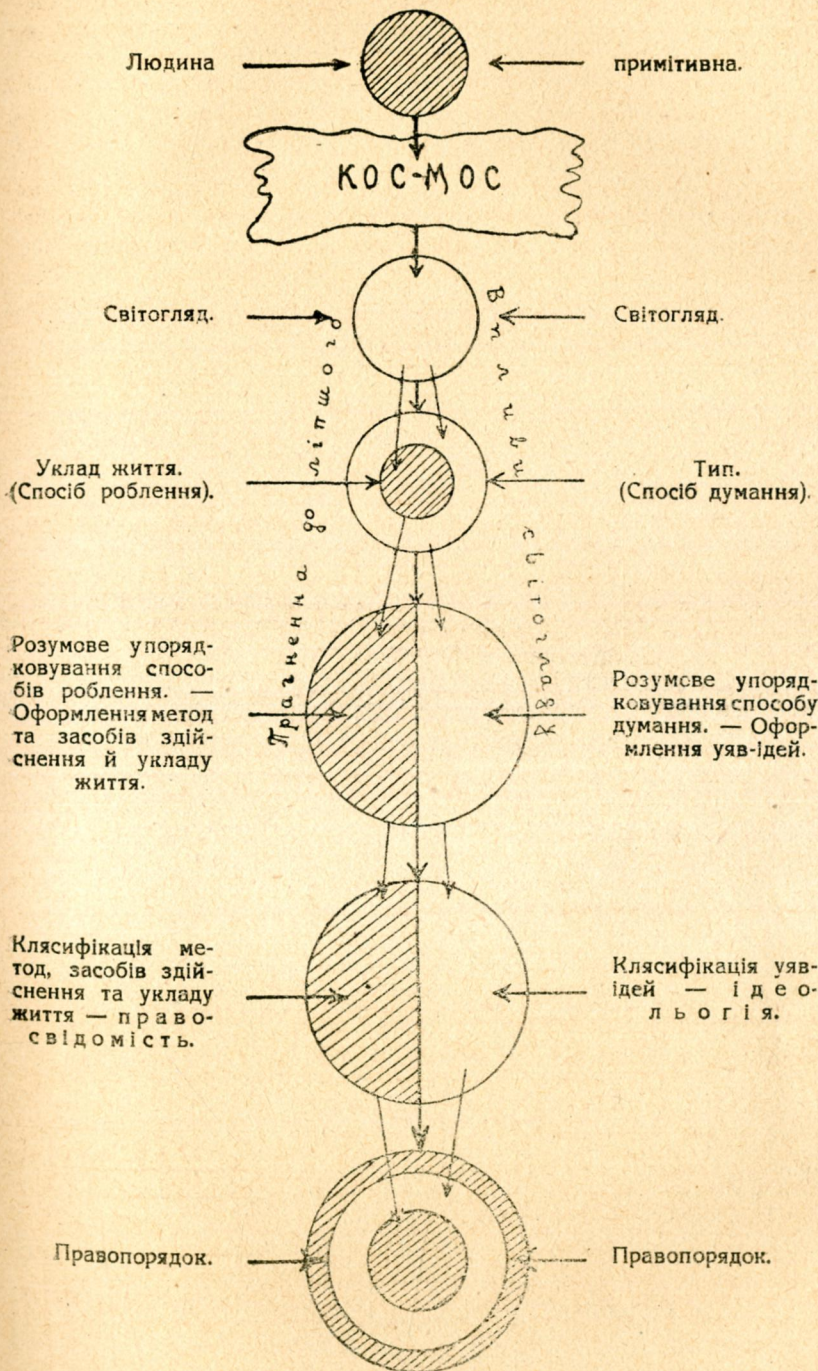
Щоб вище наведене ще пояснити наводжу схему.

роді нема. Нормально духовий, розумовий та матеріальний розвиток все ідуть під постійними взаїмними впливами. Тому прошу читача прийняти цей різкий механічний поділ, якому відповідає дійсний органічний не такий різкий, за методу оформлення моєї думки та за методу її пояснення. Коли ми підійдемо до кінця цієї частини, читач зобачить, чи ця метода виявляє питання світогляду, типу й укладу життя.

¹⁾ Підкреслюю іраціональний лише аби вказати на домінуючу рису, не виключаючи інших: раціонального та організаційного, про які буде далі. Так роблю і відносно інших моментів, підкреслюючи лише домінуючі риси. Це знову тільки метода.

²⁾ Підкреслюю іраціональний момент не для того, аби негувати впливи іраціоналізму в дальшому розвитку, але для того, аби підкреслити його домінуюче значіння в цьому моменті. Ознаку іраціоналізму мусять мати всі моменти, бо сама урухомлююча сила — прагнення до ліпшого — іраціональна.

Момент іонізуючий.

Момент іонізуючий.

Момент іонізуючий.

Момент організаційний.

Розуміється, що схему не треба приймати, як це в сучасності дуже часто буває, за схему, в яку слід життя втискати. Схеми мусять виконувати своє пряме призначення — концентрувати думку та дисциплінувати чинність. Схема свого роду інструмент, свого роду магнетна стрілка, яка не дає загубити напрямку, а не є знаряддям на підпорядковування самого життя, якому вона мусить служити, або на обернення самого чоловіка, якому вона мусить допомагати, в ходячу схематичну формулу.

Й ця схема мусить лише тому служити, щоб підкреслити ще раз висловлене та відмітити певні моменти. До неї буду від часу до часу повертати.

Висловлене і схема вказують на те, що світогляд знаходить свій розвиток в розвитку типу та укладу життя, має певні етапи свого розвитку й що ці етапи (моменти) носять в собі домінуючі риси ірраціональні, раціональні та організаційні¹⁾. Разом з тим, що на протязі всіх моментів — прагнення до ліпшого залишається єдиною урухомлюючою силою, а світогляд єдиною керуючою силою. Розуміється, в життю всі моменти (етапи) не так відділені, як в схематичній абстракції. Вони остільки стисло між собою звязані, що в ґрунті речей уявляють зі себе один складовий момент, який людина в собі виношує.

Базуючись на тих даних, які маємо, ми вже можемо підійти до питання класифікації світогляду типу укладу життя самого прагнення до ліпшого.

(Докінчення буде).

¹⁾ Дуже часто уживають ірраціоналізм і раціоналізм — перше як абстрактно-непрактичне, а друге реалістично-практичне. Це є повний nonsens. Робиться це свідомо й несвідомо. Деякі „осілі“ своїми „понадлюдськими“ категоріями мислення свою мрійність та емоціональність укривають. Деякі кочові роблять це, аби ірраціоналізм осмішити й з себе реалістичних практиків показати, та свою матеріялістичність укрити.

Ірраціоналізм є космічність, ірраціональне думання — космічне. Хто космічність, органічність речей відчуває, той це зрозуміє. В слові це можна виразити, як мислення душевними, органічними категоріями, а в практиці — уміння ставити механічні засоби нижче від органічних законів й їх до цих останніх пристосовувати.

Раціоналізм це голий матеріялізм. Раціоналістичне думання це — матеріялістичне думання. Хто матеріялізм розуміє, той це відчує. В слові це можна виразити як мислення одними ментальними, механічними категоріями в практиці — бажання ставити механічні засоби вище від органічних законів та бажання останні першим пристосовувати. „Практичність“ це тільки розуміння конечности дії. Отже концентрувати свою чинність на органічних конечностях та їм механічні підпорядковувати є ірраціональним способом діланя практикую-організацією. Концентрувати свою чинність на механічних засобах й конечностях, підпорядковувати їм органічні конечности є способом раціонального-матеріялістичного діланя й практикою — організацією.

